

LIETUVOS RESPUBLIKOS VYRIAUSYBĖ

NUTARIMAS

**DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO PROCESO KODEKSO
NR. IX-785 176, 240 STRAIPSNIŲ PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO
NR. XIVP-2419 IR LIETUVOS RESPUBLIKOS BAUDŽIAMOJO PROCESO
KODEKSO 186 STRAIPSNIO PAKEITIMO ĮSTATYMO
PROJEKTO NR. XIVP-2411**

2023 m.

d. Nr.

Vilnius

Vadovaudamasi Lietuvos Respublikos Seimo statuto 138 straipsnio 3 dalimi ir atsižvelgdama į Lietuvos Respublikos Seimo valdybos 2023 m. kovo 15 d. sprendimo Nr. SV-S-853 „Dėl įstatymų projektų išvadų“ 1 ir 4 punktus, Lietuvos Respublikos Vyriausybė n u t a r i a:

Pritarti Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso Nr. IX-785 176, 240 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-2419 (toliau – BPK projektas Nr. XIVP-2419) ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 186 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-2411 (toliau – BPK projektas Nr. XIVP-2411) (toliau kartu – BPK projektai) tikslui stiprinti nepilnamečių asmenų apsaugą baudžiamajame procese, tačiau nepritarti siūlomoms įtvirtinti teisinio reguliavimo priemonėms dėl šių priežasčių:

1. Pritartina BPK projekto Nr. XIVP-2419 tikslui trumpinti ikiteisminio tyrimo trukmę dėl nusikaltimų ir baudžiamųjų nusižengimų seksualinio apsisprendimo laisvei bei neliečiamumui, kai nukenčia nepilnamečiai asmenys. Neabejotina, kad šių nusikalstamų veikų ikiteisminis tyrimas privalo būti prioritetas, kad asmenys, padarę šiuos itin pavojingus nusikaltimus, būtų kuo greičiau nustatyti ir patraukti baudžiamojon atsakomybėn, užtikrinant efektyvų bei greitą nukentėjusių nepilnamečių teisės į teisingumą įgyvendinimą ir padarytos žalos atlyginimą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 176 straipsnio 2 dalyje numatyta, kad ikiteisminiai tyrimai, atliekami dėl nusikalstamų veikų, padarytų nepilnamečiams, turi būti prioritetiniai. Taigi galiojantis teisinis reglamentavimas sudaro visas sąlygas, kad tokie ikiteisminiai tyrimai būtų atliekami kuo greičiau, nesukuriant prielaidų ikiteisminio tyrimo institucijoms jų vilkinti, o priešingai, suteikiant galimybę ikiteisminiam tyrimui skirti visus įmanomus pajėgumus. Nukentėjusių nepilnamečių interesų užtikrinimas baudžiamajame procese – vienas pagrindinių valstybės prioritetų, todėl praktinėmis ir organizacinėmis priemonėmis siekiama kuo efektyvesnio ir greitesnio ikiteisminių tyrimų atlikimo. Pažymėtina, kad 2023 m. kovo 1 d. Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2022 metais ataskaitoje Nr. 17.9.-1974 nurodyta, jog vidutinė ikiteisminio tyrimo dėl seksualinio vaikų išnaudojimo trukmė buvo 6 mėnesiai ir 14 dienų (2021 m. – 8 mėnesiai ir 6 dienos), o dėl labai sunkių, sunkių ir apysunkių smurtinių nusikaltimų, kai nukentėjo vaikai, – 4 mėnesiai ir 27 dienos (2021 m. – 7 mėnesiai ir 25 dienos). 2022 m. per trumpesnę nei 6 mėnesių laikotarpį baigta 55 proc. ikiteisminių tyrimų dėl seksualinio vaikų išnaudojimo (2021 m. – 43,8 proc.). Taigi, faktiniai ikiteisminiai tyrimai dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų, nuo kurių nukentėjo nepilnamečiai asmenys, jau ir šiuo metu yra trumpesni, negu BPK 176 straipsnio 1 dalies 3 punkte numatytas maksimalus 9 mėnesių terminas. Darytina išvada, kad ir prokurorai, ir ikiteisminio tyrimo institucijos deda visas pastangas kuo operatyviau ištirti aptariamas nusikalstamas veikas.

Teikiamu BPK projektu Nr. XIVP-2411 keičiamame BPK 186 straipsnyje siūloma įtvirtinti privalomą baudžiamojo proceso taisyklę, kuria remiantis ikiteisminio tyrimo metu

nepilnametis liudytojas ar nepilnametis nukentėjusysis galėtų būti apklausiamas tik vieną kartą, nebent būtina pakartotinė jo apklausa dėl naujai paaiškėjusių aplinkybių. Neabejotina, kad nepilnamečių asmenų, ypač nukentėjusiųjų, dalyvavimas baudžiamajame procese turi būti kiek įmanoma labiau apribotas, siekiant užtikrinti kuo mažesnę neigiamą šio proceso poveikį jų teisėtiems interesams. Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys į tai, kad galiojantis BPK 186 straipsnio teisinis reglamentavimas visapusiškai leidžia užtikrinti, kad nepilnamečiai liudytojai ir nepilnamečiai nukentėjusieji būtų apklausiami ne daugiau kaip vieną kartą. Pažymėtina ir tai, kad, siekiant apsaugoti šiuos asmenis nuo apklausos metu patiriamų neigiamų išgyvenimų, BPK nuostatomis užtikrinama, jog aptariamas procesinis veiksmas būtų atliekamas išimtinai saugioje aplinkoje, dalyvaujant psichologui ir vaiko teisių apsaugos ekspertui, uždraudžiant bet kokią tiesioginę nepilnamečio nukentėjusiojo ar nepilnamečio liudytojo bendravimą su įtariamu asmeniu, taip žymiai sumažinant neigiamą baudžiamojo proceso įtaką šiems subjektams. Pritartina, kad praktinėje ikiteisminio tyrimo veikloje ne visais atvejais užtikrinama, kad nepilnamečiai liudytojai ar nepilnamečiai nukentėjusieji būtų apklausiami išimtinai tik vieną kartą, tačiau tai ne baudžiamąjį procesą reglamentuojančių teisės aktų trūkumas, suponuojantis poreikį atlikti aptariamus pakeitimus, bet praktinio taikymo problema, kuri gali būti išsprendžiama taikant organizacines, edukacines, profesinės kompetencijos tobulinimo ir kitas priemones, susijusias su ikiteisminio tyrimo optimizavimu.

2. Nepaneigiant poreikio kiek įmanoma labiau užtikrinti nepilnamečių asmenų interesų apsaugą baudžiamajame procese, manytina, kad BPK projektais siūlomomis įtvirtinti teisinėmis priemonėmis gali būti ne tik nepasiekti iškelti tikslai, bet ir sukurtos prielaidos nepilnamečių asmenų padėčiai šiame procese pabloginti. Pažymėtina, kad BPK 176 straipsnyje nurodyti ikiteisminio tyrimo terminai tiesiogiai priklauso nuo nusikalstamų veikų pavojingumo pobūdžio. Tokia logika ir sistema paremta visa BPK 176 straipsnyje įtvirtinamų procesinių terminų struktūra, t. y. kuo pavojingesnė ir sunkesnė nusikalstama veika, tuo ilgesnis terminas, skirtas tokios nusikalstamos veikos ikiteisminiam tyrimui atlikti (pvz., mažiausio pavojingumo nusikalstamoms veikoms – baudžiamiesiems nusižengimams – tirti nustatomas trumpiausias 3 mėnesių procesinis terminas, o ikiteisminiams tyrimams dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų atlikti – ilgiausias įmanomas – 9 mėnesių terminas). Pažymėtina ir tai, kad teikiamas BPK projektas Nr. XIVP-2419, kuriuo siūloma net už sunkius ar labai sunkius nusikaltimus numatyti trumpiausius (iki 3 mėnesių) jų ikiteisminiams tyrimams skirtus terminus (pvz., labai sunkiam nusikaltimui ištirti skiriamas toks pat terminas kaip ir baudžiamojo nusižengimo ikiteisminiam tyrimui), nesuderinamas su BPK 176 straipsnio dėstymo logika.

BPK projektu Nr. XIVP-2419 siūloma numatyti vienodą ikiteisminio tyrimo trukmę dėl itin skirtingo pavojingumo nusikalstamų veikų, t. y. ikiteisminis tyrimas turėtų būti atliktas per vienodą laiką (per 3 mėnesius) tiek dėl nesunkių, apysunkių, tiek dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų ir dėl baudžiamojo nusižengimo. Todėl pažymėtina, kad BPK projektu Nr. XIVP-2419 siūlomas teisinis reglamentavimas pažeidžia ikiteisminio tyrimo organizavimo sistemą, pagal kurią pagrįstai numatomas ilgesnis ikiteisminio tyrimo terminas dėl pačių sunkiausių nusikalstamų veikų, kadangi tokio pavojingumo pobūdžio nusikalstamų veikų ikiteisminiai tyrimai yra žymiai sudėtingesni, jiems reikia skirti daugiau laiko, siekiant kokybiškai surinkti visus reikšmingus duomenis ir atlikti būtinus procesinius veiksmus. Esant tokio sisteminio suderinamumo trūkumui kiltų neaiškumų ir teisinės logikos kontekste, nes iš ikiteisminio tyrimo institucijų būtų reikalaujama vienodai greitai atlikti ikiteisminį tyrimą ir dėl baudžiamojo nusižengimo ar nesunkaus nusikaltimo (pvz., Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau - BK) 152¹ straipsnio 1 dalis), ir dėl labai sunkaus nusikaltimo (pvz., BK 149 straipsnio 4 dalis). Toks teisinis reguliavimas sudarytų sąlygas proporcingumo ir protingumo principų reikalavimų pažeidimui, atsižvelgiant į šių nusikalstamų veikų pobūdį, įrodinėtų aplinkybių apimtį ir atliekamų ikiteisminio tyrimo veiksmų skaičių. Atsižvelgiant į tai, kad faktiniai tokio pobūdžio ikiteisminiai tyrimai trunka ilgiau nei 6 mėnesius, net ir

esant prioritetiniam šių baudžiamųjų bylų statusui, darytina išvada, kad praktiškai įgyvendinti tokių trumpų ikiteisminio tyrimo terminų galimybės nėra.

Akcentuotina ir tai, kad itin trumpo ikiteisminio tyrimo dėl sunkių ir labai sunkių nusikaltimų termino įtvirtinimas nesuderinamas su BPK 1 straipsnio 1 dalyje įtvirtintu baudžiamojo proceso tikslu išsamiai atskleisti padarytą nusikalstamą veiką ir teisingai nubausti ją padariusį asmenį. Įtvirtinus aptariamą teisinį reglamentavimą, būtų sudarytos prielaidos pakenkti ikiteisminio tyrimo kokybei, nes ikiteisminio tyrimo institucijos privalėtų per neproporcingai trumpą laiką atlikti itin daug ikiteisminio tyrimo veiksmų, įskaitant ir specializuotas ekspertizes, specialistų išvadų parengimą, nepilnamečių (mažamečių) nukentėjusiųjų arba liudytojų apklausas. Kyla pagrįstų abejonių, ar tikrai būtų įmanoma tai laiku įvykdyti per BPK projektu Nr. XIVP-2419 siūlomą 3 mėnesių terminą. Ikiteisminio tyrimo institucijos privalėtų atlikti skubotą ikiteisminį tyrimą, dėl to nusikalstamos veikos nebūtų išsamiai ištirtos, o teismui būtų pateikti nekokybiški duomenys (kaltinamieji akta). Dėl šios priežasties, teismui pateikus nekokybiškai atlikto ikiteisminio tyrimo duomenis, atsirastų prielaidų ne tik grąžinti bylą su kaltinamuoju aktu, siekiant atlikti papildomus tyrimo veiksmus (dėl to dar labiau nepagrįstai pailgėtų ikiteisminių tyrimų trukmė), bet pasunkėtų ir teismų darbas (ikiteisminio tyrimo trūkumai būtų taisomi bylos nagrinėjimo teisme metu, pvz., renkant ir tiriant neištirtus ir (ar) papildomus įrodymus ir pan.). Manytina, kad tai lemtų ilgesnę baudžiamosios bylos nagrinėjimo trukmę. Perduodami bylą prokurorui, teismai turėtų tokį sprendimą dėl bylos nagrinėjimo pratęsimo motyvuoti, nustatyti konkrečius terminus trūkumams pašalinti ar ikiteisminiam tyrimui papildyti, o tam iš esmės reikėtų papildomų darbo laiko sąnaudų. Nekokybiškai atliktas ikiteisminis tyrimas gali sudaryti kliūčių surinkti papildomus ikiteisminio tyrimo duomenis net ir šalinant šio tyrimo trūkumus, dėl to gali būti priimtas nepagrįstas išteisinamasis nuosprendis. Todėl aptariamoms aplinkybėms, priešingai, nei siekiama teikiamu BPK projektu NR. XIVP-2419, sąlygotų nepilnamečių (mažamečių) nukentėjusių asmenų teisėto lūkesčio, kad asmenys, prieš juos padarę atitinkamas nusikalstamas veikas, būtų teisingai nubausti, pažeidimą.

3. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad, BPK projektu Nr. XIVP-2411 keičiamoje BPK 186 straipsnio 2 dalyje įtvirtinus privalomą formalią nepilnamečių liudytojų ir nepilnamečių nukentėjusių asmenų apklausų tvarką, gali būti pakenkta BPK 1 straipsnyje įtvirtintai baudžiamojo proceso paskirčiai. Tokia taisyklė, leidžianti pakartotinai apklausti aptariamus asmenis tik paaiškėjus naujoms aplinkybėms, galimai itin apribotų ikiteisminio tyrimo institucijų darbą, sudarytų formalias kliūtis surinkti visus kaltinimui pagrįsti būtinus duomenis, taip pat suteiktų daugiau galimybių kaltinamajam ir jo gynybai nepagrįstai kvestionuoti atliktos nepilnamečio nukentėjusiojo ar nepilnamečio liudytojo apklausos teisėtumą. Taigi tuo atveju, jeigu ikiteisminio tyrimo pareigūnas tinkamai nemotyvuotų naujų aplinkybių paaiškėjimo fakto, pakartotinė nepilnamečio asmens apklausa, nors ir atlikta ikiteisminio tyrimo teisėjo, galėtų būti pripažinta neteisėta, kadangi atlikta pažeidžiant šio straipsnio nuostatas. Galiausiai tai galėtų lemti kaltinamo asmens nepagrįstą išteisinimą, nes dėl formalių taisyklių pažeidimo nebūtų galimybės surinktų esminių duomenų pripažinti įrodymais baudžiamajame procese. Todėl manytina, kad galimybės kvestionuoti atliktos apklausos teisėtumą, vadovaujantis išimtinai aptariamais formaliais kriterijais, įtvirtinimas nebūtų visiškai suderinamas su tikslu užtikrinti nepilnamečių asmenų teises bei teisėtus interesus baudžiamajame procese.

Pažymėtina ir tai, kad reikalavimas apklausti nepilnamečių liudytoją ar nepilnamečių nukentėjusįjį paprastai ne daugiau kaip vieną kartą BPK 186 straipsnio 2 dalyje buvo įtvirtintas iki 2016 m. kovo 1 d. ir pakeistas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 8, 9, 28, 43, 44, 128, 185, 186, 188, 214, 239, 272, 275, 276, 280, 283, 308 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 27-1, 36-2, 56-1, 186-1 straipsniais įstatymu numatant, kad nepilnametis liudytojas ar nepilnametis nukentėjusysis ikiteisminio tyrimo metu paprastai apklausiami vaikų apklausoms pritaikytose patalpose ir ne daugiau kaip vieną kartą. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 186, 188, 272, 280 ir 283

straipsnių pakeitimo įstatymu ši nuostata vėl pakeista numatant, kad nepilnametis liudytojas ar nepilnametis nukentėjęsysis ikiteisminio tyrimo metu paprastai apklausiami vaikų apklausoms pritaikytose patalpose ir paprastai ne daugiau kaip vieną kartą. Tokia įstatymo leidėjo pozicija atskleidžia tai, kad praktikoje vienos nepilnamečio liudytojo ar nepilnamečio nukentėjusiojo apklausos užtikrinti nėra galimybės dėl objektyvių priežasčių, kurios lemia, kad nepilnamečiai gali būti apklausiami pakartotinai.

Ministras Pirmininkas

Teisingumo ministras